

číslo 5 / 2011

tv oko

**Horolezec
a cestovateľ**

František Kele

Polstoročie na cestách

Téma

Slovenské blues

Štýl

Sol' nad zlato?

TV PROGRAM OD 4. DO 10. FEBRUÁRA

Horolezec a cestovateľ František Kele

Polstoročie na cestách

Za svoj doterajší život stihol precestovať doslova celý svet, nevynímajúc ani tie najpustejšie miesta. Jeho oči videli nekonečnú krásu prírody i jej hrozivú silu. Človek by mal chodiť do hôr žiť, a nie zomierať, hovorí čerstvý držiteľ ocenenia Krištáľové krídlo FRANTIŠEK KELE.

Text: Anna Sláviková / Foto: Peter Žákovič

Doplnkové foto: Archív F. K.

Kde sa vo vás vzala túžba po cestovaní a lezení po skalách?

Zo začiatku to určite nebol zámer. Otec ma jednoducho naučil všetkému, čo sám robil rád. Viedol ma k turistike, lyžovať ma naučil už ako päťročného, ako jedenástočný som začal liezť – najprv na cvičných skalách v okolí Bratislavy, neskôr v Tatrách. Nechcem zľahčovať, no azda keby bol otec stolným tenistom, stal by sa zo mňa hráč pingpongu. Ale čosi vo mne muselo byť v súvislosti s poznávaním našej planéty už dávno pred otcovými snahami urobiť zo mňa horolezca. Moja mamička často spomínala, že „najlepši“ som vraj bol vtedy, keď som si z koberca na zemi spravil loď a na nej s atlasom na kolenách som sa „plavil“. Nevedel som vtedy čítať, mal som čosi vyše štyroch rokov. Naučili ma, že modrá farba na mape zemských poglob sú moria a oceány, zelená nížiny a hnedá sú vrchy.

Ktoré boli vaše prvé cvičné skaly?

Traja jazdci pod Modranskou homofou a steny pajsťúnskeho hradného brala. Mojm prvým Everestom bola Devínska Kobyla, na tej som s otcom bivakoval v zime. Neskôr sa mojimi Himalájami stali Tatry. Keď som s priateľmi v zime (snehu bývalo vyše metra a mrazy klesali aj cez deň pod mínus 18° C) na lyžiach prešiel za tri či štyri dni chrbtami Malých Karpát, cítil som sa ako

Najlepši som bol, keď som si z koberca spravil loď a s atlasom na kolenách som sa „plavil“

po prekonaní Tibetskej náhornej plošiny. Moju latentnú túžbu po veľkých cestách ovplyvnila aj príhoda na univerzite. Mój učiteľ, profesor Michal Lukniš sa okrem iného venoval aj bádaniu zaľadnenia Tatier v období pleistocénu. Keďže sa politicky neangažoval, nemal možnosť osobne navštíviť a sledovať súčasné zaľadnenie ani v blízkych Alpách. Tak sa stalo, že ja ako reprezentant v horolezectve som sa dostal do Álp skôr ako mój veľký učiteľ - geograf! Vtedy som si predsavzal, že všetko, čo sa na univerzite v rámci geografie budem učiť, musím skôr či neskôr vidieť na vlastné oči.

Nemali rodičia námietky, keď ste sa z pohodlia bývania v Bratislave odsťahovali do drsných vrchárskych podmienok?

Nie. Mój otec, keď mu znárodnili obchod so športovými potrebami, začal pôsobiť na tatranských chatách. Keď bol chatárom na Zbojníckej chate, mojím druhým domovom bola Veľká Studená dolina.

Ako mladík ste robili aj kuchára na Zbojníckej chate. Ako sa vám potom podarilo vyštudovať vysokú školu?

Pôvodne som chcel byť lesníkom. Aby som sa mohol prihlásiť na lesnícku školu v Banskej Štiavnici, musel som absolvovať rok práce v lese. V druhom ročníku som štúdium prerušil a šiel som pracovať na Zbojnícku chatu. Našťastie som včas pochopil, že nekvalifikovaný kuchár je pre sedemnástočného mladíka dosť biedna perspektíva. Vrátil som sa do Bratislavy, ukončil strednú školu a neskôr aj univerzitu.

Začali ste učiť a neskôr ste boli vedeckým pracovníkom na SAV, no s výstupmi

ROZHOVOR

na štúty ste neprestali. Dali sa skĺbiť tieto dve odlišné aktivity, aby neutrpela ani jedna z nich?

Ako stredoškolský učiteľ som mal u študentov veľký úspech, pretože som už mal značný kus sveta „v nohách“ - a najmä na diapozitívoch. Keď som ako externý učiteľ na univerzite prednášal regionálnu geografiu sveta, bol som na tom ešte lepšie - v tom čase som už pôsobil okrem Antarktídy vo všetkých končinách našej planéty. Okrem toho som mal šťastie na šéfov. Vďačný som najmä profesorovi Ondrejovi Balázovi, riaditeľovi ústavu na akadémii. Ale aj ďalším. Boli úžasní. Dohoda bola vždy jasná: Expedičné aktivity nesmú znížiť kvalitu mojej práce. Je však pravda, že niektoré moje ambície v súvislosti so zamestnaním sa nemohli naplniť. Nemohol som sa napríklad stať vedúcim oddelenia, riaditeľom pracoviska a podobne.

Nejednu noc ste strávili na tatranských štítoch. Dokázali by ste nezainteresovaným priblížiť atmosféru a pocity z tých, pre väčšinu z nás, strašidelných hodín?

Som toho názoru, že vedecko-technický rozvoj a mnohé civilizačné okolnosti spôsobili, že súčasní ľudia zabudli na veci, ktoré boli pre nich kedysi úplne samozrejme. Mne sa tvrdým tréningom podaril k niektorým rýchly návrat. Naučil som sa napríklad vzdorovať fyzickému strádaniu. Čo sa týka nocovania pod šírým nebom, nešlo to bez sebazaprenia. V tréningu som vyhľadával tie najnemožnejšie miesta a polohy. Vzorom mi bol Eduard Whymper, ktorý viedol v roku 1865 prvovýstup na Matterhorn. Ako mladík spával na pôjde v horolezeckých slučkách v sede, priviazaný. Simuloval tak situáciu, ktorá sa mu mohla prihodiť v horách. Ja som pre zmenu jednu zimu spával na balkóne.

Prečo vás láka riziko?

Neláka ma riziko, ale príroda, pôvodná prírodná krajina. Zem je človekom

Prvý tatranský prechod začiatkom päťdesiatych rokov. Na snímke zľava Kluvánek, Kele, Mereš, Lehotský a Juzek Psočka

František Kele s Edmundom Hillarym, prvým človekom, ktorý zdolal Everest

natolko poznačená, že pôvodnú krajinu, presnejšie krajinu, ktorá má najbližšie k pôvodnej krajine, nachádzame dnes už len vo vysokých pohoriach a v polárnych krajinách. Väčšina planéty nesie antropogenné stopy a paradoxne sa takéto územia označujú ako „kultúrna krajina“. Pri prekonávaní prekážok v prírode (pri lezení, ťažkých turistických, vodáckych a iných podujatiach) sa cítim bezpečnejšie ako za volantom auta. Najväčšie riziká som musel podstúpiť nie v zápelení s prírodou, ale medzi ľuďmi.

Neláka ma riziko, ale príroda, pôvodná krajina. Tú nachádzame už len vo vysokých pohoriach

RNDr.
František Kele,
PhD. (1936)

Geograf, pedagóg, horolezec, polárnik, cestovateľ, publicista a spisovateľ. Doteraz uskutočnil takmer šesťsto výstupov a päťdesiat prvovýstupov. Vo veku pätnásť rokov sa stal najmladším horským vodcom v oblasti Vysokých Tatier. Pôsoobil na všetkých svetadieloch vrátane Arktídy a Oceánie, uskutočnil tri cesty okolo sveta, viedol prvú československú výpravu na Mount Everest (1984) a prvú slovenskú výpravu na severný pól (1993), v roku 2000 navštívil Antarktídu. Je autorom a spoluautorom vyše tridsiatich publikácií, spoluzakladateľom sekcie pre výskum vysokých pohorí pri Slovenskej geografickej spoločnosti SAV a spoluzakladateľom združenia AntArktis. Je dvojnásobným držiteľom ceny SAV za popularizáciu vedy (1983, 1990), nositeľom Medaily Mateja Bela za prínos pre rozvoj geografických vied (1986), dvojnásobným držiteľom zlatého odznaku JAMES, čestným členom Slovenskej geografickej spoločnosti pri SAV, držiteľom čestného doktorátu (Honorary doctor of Duchamp university of Argilia).

Nebránila vám manželka vo vašich nebezpečných koníčkoch?

Práve naopak, pomáhala mi a podporovala ma. Moja túžba geografa poznať hlbšie predmet môjho štúdia - Zem, sa nedá nazvať koníčkcom. Výstižnejšie je hovoriť o dvoch profesiách, ktoré od seba nemali až tak ďaleko. Aj ako učiteľ, aj ako samostatný vedecký pracovník som sa na pracoviskách, kde som pôsobil, realizoval ako geograf. Rodine som, samozrejme, často a najmä v kritických situáciách neraz chýbal. Manželka sa naučila byť samostatnou, vedieť si poradiť.

Slovenská výprava, ktorú ste viedli, dosiahla v roku 1993 severný pól. Čím sa

Rok 1984. František Kele bol vedúcim výpravy Himaláje – Sagarmatha 1984, ktorá zdolala Mount Everest

dokladujú takéto výpravy, aby nedošlo k spochybneniu, že ste tam naozaj boli?

Na severnom póle sme boli ako jedna z prvých výprav, ktorá mala k dispozícii GPS. Na póle sme stáli s presnosťou plus-mínus tri metre. V rozľahlých arktických pustatinách, na ľadových kryhách Severného ľadového oceánu je krajina v okruhu stoviek kilometrov rovnako monotónna. Fotografia by nebola dôkazom. Tam sa ktorékoľvek miesto dá vyhlásiť za severný pól. Azda našich asi 1050 rádiových spojení so všetkými kútmi sveta by sa dalo považovať za dôkaz. Navyše sme mali očitých svedkov. Na póle sme sa stretli s ruskými polárnikmi, ktorých viedol Vladimír Čukov, nestor ruských športových polárnikov. Jeden z našej šiestice Peter Valušiak práve tu nadviazal s Čukovom hlbšie kontakty a neskôr spolu uskutočnili famózný prechod na lyžiach z Ruska cez severný pól do Kanady.

Navštívili ste aj opačný pól našej zemegule, Antarktídu. Dajú sa prežiť tie obrovské

Ja som sa aj na tých najvyšších končiaroch vďaka dobrej aklimatizácii vždy cítil výborne

teplotné rozdiely bez zdravotných následkov?

Cesty k fyzickej a psychickej odolnosti sú rôzne. Najprv to bol mladický romantizmus. Ako som už spomínal, rodičia mi dovolili v zime spať na balkóne. Neskôr som sa kúpал v zime v jazerách, v riekach. Ako mladík som chodil aj v zime bez svetra, bez čapice, bez šálu a rukavíc. Arktída je „teplejšia“ ako Antarktída. Ale prudký vietor aj tu vie zneprijemniť polárnikom život. Každá sekunda v rýchlosti vetra predstavuje o 1 °C pokles teploty. Keď je napríklad mínus

26 °C mrazu a vietor sa pohybuje rýchlosťou 22 metrov za sekundu, ľudia aj materiál reagujú na teplotu 48° pod nulou.

Obyčajný človek sa nedostane ani na strechu vlastného domu. Vám sa podarilo vyliezť na nejednu zo „striech sveta“. Aký je pohľad z vrcholcov veľhôr?

Úchvatný. Ale nie každý túto nevšednú scéneriu vníma. Zlé počasie, osobná indispozícia a vyčerpanosť môžu spôsobiť, že si v tej chvíli ani neuvedomujete, kde ste a čo vidíte. Ja som sa aj na tých najvyšších končiaroch vďaka dobrej aklimatizácii vždy cítil výborne. Azda najsilnejšie som vnímal pobyt na Aconcague, kde som strávil neveriteľnú mesačnú noc. Každý, kto má peniaze, si to môže v súčasnom boome okolo Everestu vyskúšať. Výsledky sú často žalostné. Ale nielen klienti cestovných kancelárií aj mnohí horolezci, ktorí stáli na vrchole Zeme, nevedia, kde vlastne boli. Som zástancom Messnerovej filozofie, že

ROZHovor

každý horolezec by mal zdolávať také výšky, v ktorých sa cíti najlepšie. Navyše bez umelých pomôcok.

Zo svojich atraktívnych ciest ste ako autor či spoluautor napísali doteraz 35 kníh, z toho tri s manželkou Ľudmilou. Ako ste spolu písali, zúčastňovala sa s vami na expedíciách?

Naše cestovanie malo charakter rodinných výprav. Len raz sa s nami zúčastnila na expedícii do Ekvádoru - na Galapágy, v silnejšej mužskej zostave. Spolu sme však cestovali „expedičným“ štýlom a vždy sme mali cieľ. Prvé dva cestopisy sme písali „na striedačku“, každý zo svojho uhla pohľadu. Posledný cestopis Rieka padajúca z neba sme písali každý svoje kapitoly. Navyše, manželka je prvou čitateľkou mojich rukopisov a musím povedať, že veľmi náročnou.

Odvaha a rešpekt. Aby sa človek vybral na končiare najvyšších hôr sveta, nesmie mať strach, no zároveň by nemal ohroziť svoj život ani život spolulezcov. Kde je hranica týchto dvoch ľudských vlastností, ako ju odhadnúť?

Otec ma naučil niektorým zásadám pohybu v horách, ktoré dôsledne dodržiavam. Odvávajú sa od myšlienky, že človek by mal do hôr chodiť žiť, a nie umierať. Najmä sa viem poddať „pozitívnemu“ strachu. Tento pocit ma vyburcuje ku konaniu, ktoré sa približuje k absolútnej bezpečnosti. Rovnako sa viem vrátiť z nedokončenej túry, keď ma subjektívne alebo objektívne okolnosti varujú pred ďalším postupom.

Ste veriaci človek. Zistili ste nejakú paralelu medzi duchovnom a prírodou?

Človek je súčasťou prírody. Súčasťou božej prírody. Azda lepšie ako o paralele je hovoriť o integrácii. Vnímanie prírody bez duchovnej dimenzie neposkytuje jej úplný a dokonalý obraz. Každý človek, ktorý naozaj miluje prírodu, je schopný zamyslieť sa nad sebou, ale aj nad tým, kto túto prírodu stvoril.

Pred piatimi rokmi ste za jedenásť dní pešo prešli po dĺžke celé Slovensko. Bola to previerka kvalít vašej fyzickej kondície alebo ste chceli vzdať hold svojej krajine?

Pravda je, že som si chcel zopakovať svoje predchádzajúce dlhé pochody Západnými

S manželkou Ľudmilou spolu precestovali kus sveta a o svojich zážitkoch napísali tri knihy

Karpatami. Od Devína som neraz prešiel chrbtami a hrebeňmi Karpát cez Gerlachovský štít k otcovi na Zbojničku chatu. Raz v zime som za sedemnást dní prešiel na lyžiach z Devína až do Kurovského sedla a nevynechal som na trase ani Ďumbier a Gerlach. Na poctu Milana R. Štefánika a slovenských Karpát - tak sme chápali náš pochod od mohyly na Bradle na Kriváň. V našom snažení bolo však aj kúsok osobnej sebarealizácie, naplnenie snov o dlhých pochodoch, túžba po dobrodružstve a túžba po splynutí s prírodou. Najmä tomuto poslednému aspektu poskytuje príroda rodnej zeme kvalitatívne hlbší rozmer, ako som zažil kdekoľvek inde vo svete. Často zabúdame na rodné vrchy, kotliny a nížiny, na krajinu, akú len málokde nájdeme krajšiu a ženieme sa na Orinoko, na Atacamu, do Himalájí či na tibetské pláne.

Aký význam majú výstupy horolezcov na končiare vysokých horstiev?

Otec ma naučil zásadám pohybu v horách, že človek by mal do hôr chodiť žiť, a nie umierať

Ľudia najprv do hôr chodili loviť a zbierať prírodniny. Lovcov vystriedali bádatelia a po nich sa vo vrchoch udomácnili športoví horolezci. Posledné dve z troch ľudských aktivít majú pre človeka význam dodnes. Vedci objavujú nové a nové informácie o prírode vysokých pohorí (aj o vertikálnych pohyboch) a teda „sem-tam“ spresnia výšky štítov. Potom je tu aj horolezecký aspekt záujmu ľudí o vysoké vrchy. Rozumná turistika a horolezectvo upevňujú v človeku otužilosť, vitalitu, psychickú odolnosť. Avšak slogan „každý má svoj Everest“ je priliehavý aj pre nehorolezcov. Pripraviť sa na ich prekonávanie sa však dá aj iným spôsobom.

V knihe Rieka padajúca z neba je aj kapitola s podtitulom Cesta na poctu Milana R. Štefánika. Čím ste na nej vzdali hold nášmu významnému rodákovi, hviezdárovi, cestovateľovi, diplomatovi?

Doktor Štefánik v roku 1913 pracoval v geofyzikálnom observatóriu v parku La Alameda v Quite. Svojou prácou a projektmi sa natrvalo zapísal do histórie observatória. Pracovníci tohto vedeckého pracoviska vedia o živote a diele nášho veľikána tolko, že by sa nemuseli hanbiť ani pred našimi odborníkmi. Dlhú však považovali Štefánika za Francúza. A práve do tohto observatória v hlavnom meste Ekvádoru sme priniesli bustu Milana R. Štefánika, autorom ktorej je akademický sochár Viliam Loviška. Nie je bez zaujímavosti, že pán Loviška bustu

V januári 2011 si František Kele prevzal ocenenie Krištáľové krídlo za celoživotnú tvorbu. V tej istej kategórii ho získal aj divadelník Stanislav Šteпка

observatóriu daroval a že rovnaké jeho dielo je inštalované v meste Passa Quatro v Brazílii.

Vaša výprava iniciovala aj výstavbu Štefánikovho pamätníka na vršku Faire nad Papeete v roku 1994. Splnil sa tým váš dávnejší sen?

Nevedel som pochopiť, ako je možné, že ani samotní Francúzi si neuctili svojho občana a generála Štefánika na miestach, kde šíril dobré meno francúzskej vedy. Do roku 1992 nebolo o ňom v Chamonix pod Mont Blanc, kde Štefánik pôsobil, ani zmienky. A práve výprava Spoločnosti Milana R. Štefánika odhalila na budove miestneho astronomického observatória pamätnú dosku mužovi, ktorý preslávil nielen Francúzsko, ale aj svoju rodnú krajinu a Československo. Po Chamonix nasledovalo odhalenie pamätnej dosky na Tahiti (Papeete), v Neiafu na ostrove Vavau v Kráľovstve Tonga, inštalovanie busty v Quite (Ekvádor) a ďalšie podujatia. Okrem toho Milan Rastislav Štefánik sa počas pôsobenia na Mont Blancu správal ako špičkový horolezec. Už pri prvom výstupe v roku 1905 položil základ slovenského výškového rekordu horolezcov (v horolezeckých kruhoch nie je známy iný „slovenský“ výstup). Navyše na Mont Blanc vystúpil šesť ráz a je držiteľom neoficiálneho svetového rekordu - na vrchole Európy, vo výške 4807 metrov strávil spolu 46 dní.

Vaša kniha Na hrane je v podstate knihou rád pre cestovateľov začiatocníkov. Prečo vám záleží na tom, aby ľudia cestovali? Záleží mi na tom, aby z plejády takzvaných cestovateľov občas vyrástol seriózny, vnímavý a komunikatívny cestovateľ. Kniha je určená pre veľmi malý okruh záujemcov o skutočné cestovateľské „remeslo“. Ale prečítať si ju môže aj pecivál a domased, pretože rady v knihe sú podložené nespočetnými príbehmi, dobrodružstvami a poznatkami, ktoré som na cestách získal.

Čosi z vašich spisovateľských daností zdedila aj vaša dcéra, spisovateľka Táňa Keleová-Vasilková. Viedli ste aj ju k turistike a horolezectvu?

Aj keby naozaj zdedila akési danosti - či už čo sa týka písania, alebo lásky k prírode a turistike, nič človek nesmie nechať ležať ladom. Ináč aj zdedené danosti chradnú. Od malička sme chodievali v zime, v lete na celodenné túry, narodeniny ktoréhokoľvek člena rodiny sme oslavovali narodeninovými túrami a prvý deň v roku sa doteraz stretávame na Devínskej Kobyle. V Tatrách sme v minulosti vystúpili na desiatky štítov a v poslednom čase si s ňou niektoré výstupy opakujem a dokonca prístupnejšie štíty aj s vnukom Michalom a vnučkami. Táňa ako dvanásťročná zdolala v Grécku Olymp, bivakovala s nami v Alpách v masíve Grossvenediger a nečudo, že miluje prírodu. Je v nej uvoľnená a šťastná. Rovnako sme spokojní, že aj naša snaha vzbudiť v dcére chuť a zručnosť k písaniu sa naplnila. Začiatky neboli ľahké a jej prvotina Cena za voľnosť vyšla len vďaka nášmu nasadeniu.

Môžete nám prezradiť vaše najbližšie cestovateľské alebo publikačné plány?

Tento rok by som mal v súvislosti s Móricom Beňovským navštíviť Taiwan a Madagaskar. V súvislosti s Milanom Rastislavom Štefánikom plánujem cestu na ostrov Vava'u v Kráľovstve Tonga. Na projektoch spolupracujem najmä s Miroslavom Musilom, Stanislavom Machovčákom, Jaroslavom Oršulom a s vnukom Michalom Vasilkom Kelem. Rozpracované mám dve publikácie. Jedna sa týka Slovákov pôsobiacich v Arktíde. Rysuje sa autorská spolupráca s Pavlom Fabiánom. V druhej s manželkou Ludmilou uvažujeme zachytiť naše najsilnejšie cestovateľské zážitky nazbierané na cestách takmer za polstoročie. ○

INZERCIA

MP-911371

50 ročná história Rakúsko-Uhorskej monarchie

Strieborná svadba Františka Jozefa a Sisi na autentickej postriebrenej dorazbe 2 guldenů z roku 1879.

- Prísne limitovaná emisia - len 5000 kolekcií!
- Autentické dorazby pôvodných mincí!
- Najvyššia zberateľská kvalita - proof!

Výhodná cena
7,90 €

OBJEDNÁVKOVÝ KUPÓN

MÚZEJNÁ GALÉRIA

Objednávam si dorazbu striebornej mince vydanú pri príležitosti 25. výročia svadby Františka Jozefa a Sisi, za uvádzaciu cenu 7,90 € namiesto 15,90 € (+ poštovné). Týmto získavam oprávnenie na ďalšie medaily zo série "Mince Rakúsko-Uhorskej monarchie".

Meno:

Adresa:

E-mail:

Telefón: Dátum narodenia:

Vyplnený objednávkový kupón pošlite na našu adresu!

1110KO03022011

Múzejná Galéria P. O. BOX 43, 820 08 Bratislava 28